

Преди четири десетилетия Станислав Лем написа едно от своите най-емблематични произведения – Соларис. В него няма мощни звездолети. Няма звездни империи. Има една самотна планета и едно самотно човечество. В мащабите на пресъздадената от Лем Вселена човечеството се опитва да постигне диалог с разумната планета в продължение на столетия. А в мащабите на читателите вече три поколения се опитват да достигнат до посланието на Лем, оставено в романа Соларис. Какво е предизвикало едни от най-големите майстори на световната култура да направят свои интерпретации по тази иначе простичка история? Защо Соларис е обречен да бъде препрочитан и за напред? Защо ние сме обречени на едно наглед безкрайно пътешествие към разумния Океан?

Соларис е роман за отчуждението. Отчуждението пронизва нашия живот изцяло. То е началото и края на нашето самосъзнание, на нашия разум. Аз-ът винаги предполага една крачка извън съзнанието и поглед отстрани върху нашата човешка същност. Отчуждението е нашия поглед в огледалото на околния свят. Ние разпознаваме себе си в отражението, но знаем че отражението е и нещо друго, различно от нас – чуждо битие, което ни представя нас самите. А човешката ни същност има много измерения. И отраженията ѝ представляват безкрайните плетеници на отчуждението.

Съвсем не случайно тази тема – темата за отчуждението, - пронизва цялата литература и изкуство на 20 век. Човечеството започна да открива своя образ, започна да се самоосъзнава като разум. Този процес има много измерения. Детето се отчуждава от играчките си за да порасне в своите очи и в очите на околните. Юношата се отчуждава от семейството си за да постигне своята зряла, независима личност. Чрез семейството младия човек се отчуждава от новопридобитата си свобода, за да открие пълните измерения на човешкото общуване. С всяко дело на своите ръце, човекът отчуждава частица от себе си и я пуска в информационния океан на обществото. Много често човек не издържа на напора на толкова много отражения в кривите огледала на околния свят и се самозатваря в обвивка от илюзии – трагичното отчуждение на самото отчуждение.

Какво обаче Станислав Лем е прозрял в тази фундаментална тема за отчуждението, което другите не са успели? И какво толкова много привлича другите в историята, разказана от Лем? И защо след два опита за екранизация на Соларис, пан Лем продължава да клати неодобрително глава?

Казано простичко, и двете екранизации на Соларис са блестящи. И двете представляват

квинтесенция на културите, които са създали авторите им. Нещо повече – и двете представляват поглед на порастващото човечество към самото себе си, към собственото му отчуждение. И двете обаче не достигат мащаба отчуждението, което ни очаква в бъдещето и за което говори Лем.

Преди три десетилетия Тарковски разгневи Станислав Лем с историята на Крис Келвин, като сведе отчуждението до неговите родови измерения – отчуждението между поколенията и отчуждението на личността от семейството. Една разбира се вечна тема, но тема особено близка на руската култура. Имаше остри и язвителни реплики от страна на Лем за месианщината на Тарковски, но все пак какво може да очакваме от един от най-забележителните представители на руската култура. И въпреки, че Соларис на Тарковски остава далеч от високите изисквания на самия Лем, неговият филм е забележителен, толкова емблематичен колкото и романа. Руската култура се ражда в епоха, когато личните връзки между хората имат приоритетно, особено значение. Шедьоврите на Достоевски, Толстой, Тургенев и ред други автори, които представляват фундамента на особената руска чувствителност и светоусещане, винаги и всякога се въртят около трагичното отчуждение на личността в семейството – търсенето на свободата на индивидуалността, противопоставена, но и обвързана с уюта на простата и разбираема роля, която всеки играе в рода. За Крис Келвин пътешествието до Соларис е повод отново да се изправи срещу вечната дилема между сигурността, която дава майката и порива на свободата в любовта към жената. Келвин има нужда от авторитета на бащата и в същото време носи бремето на собствените си решения. Разказана така, историята на Келвин е близка на всеки от нас. Затова и Соларис на Тарковски толкова привлича и омагьосва.

В началото на 21-век американската култура неочаквано се обърна към същия този Соларис. Неочаквано, защо изградените ни представи не допусаха, че Холивуд може да направи нещо друго, освен поредната зрелищна дъвка за очите. Наистина, кой можеше да предположи, че режисьорът на един от най-касовите филми за всички времена, Джеймс Камерън, ще продуцира подобно начинание, че едно от най-нашумелите нови имена в екшън филмите ще напише сценарии, в който има непрекъснати и дълги цитати от екранизацията на Тарковски? Същия Содърбърг си позволява да режисира по начин, който дори съвременните европейски автори не използват – без нито една динамична сцена. Содърбърг се осмелява да застане и зад камерата и да създаде един изключително фин и изискан визуален образ на своя прочит на Соларис. Разбира се, отново става дума за отчуждението. И отново Станислав Лем е недоволен. И отново филмът е блестящ. Той разказва наглед същата история, разказана от Тарковски, но тук отчуждението на личността от рода, е заменено с отчуждението на личността от самата себе си. И Крис Келвин и Рея търсят, намират и губят себе си в една верига от безлични събития, в която роля играят само случайността и символите на вещите – дръжката на врата, която те откроява от тълпата, интериора на къща в която си се любил за първи път с другия до теб,

Соларис ни очаква

Написано от Йордан Янков
Понеделник, 01 Март 2010 11:10

кръстчето на положителната проба, смачкания лист със стихотворение в мъртвата ръка. Крис и Рея комуникират чрез вещите, те са огледалата на отчуждението, в които се отразяват техните емоции и желания. Простичък, но правдив и затова впечатляващ разказ за ежедневието на всеки от нас.

И двата филма обаче преодоляват драмата на себеосъзнаването по един и същ начин: чрез вярата в добрината и рационалността на Бога. Не, тук не става дума за религиозния бог. Става дума, че някъде там в неизвестното, ще намерим отново изгубения родител, чакащ ни на прага под дъжда. Някъде там ни чака и изгубената духовност, освободена от драмата на смъртните ни тела и магията на вещите. И при Тарковски и при Содърбърг Океанът на Соларис се нагърбва с ролята на Бог, в който изтерзаната душа на отчуждения човек намира покой. Красиво ли е? Безспорно. И в двата филма финалните сцени ни стискат за гърлото защото отразяват най-дълбоките ни и съкровени надежди. Имат ли нещо общо със Соларис на Станислав Лем? Не, историята разказана в романа е съвсем друга. И далеч по-грандиозна.

Станислав Лем разказва за отчуждението. Но той не говори за отчуждението, добре познато на човека от неговата история или от днешния ден. Той не говори за отчуждението на детето, или на мъжа, или на жената. Той говори за отчуждението на човешкия разум от самия себе си. Той говори за себеосъзнаването не на отделни личности, а на цялото човечество. Да, в Космоса ние търсим не контакт, а огледало, в което да се видим самите ние. Какво обаче ще видим? Разбира се, първо нашите илюзии, наивната вяра, че отражението в огледалото е това, което виждаме. А след това ще настане моментът на истината, когато погледнем какво се крие зад видимостта. Там не ни чака Бог. Чака ни хармонията на човешките отношения, освободена от измамната видимост на силуети, очи, кръв, устни, метални куфари, скафандри, препускащи по магистралата коли, орбитални станции, приятели, научни конгреси, книги, страсти, страхове, надежди... Чака ни хуманността без оковите на човешката ни обвивка, там където безкрайния ням диалог с другия до нас е свръхценност, а структурата на нашите тела е нещо несъществуващо. Защо Крис Келвин на Станислав Лем успя пръв да се докосне до гигантския разум на Океана? Защото успя да се отчужди от оковите на човешката си форма и да приеме за най-човешко любовта си към едно нечовешко създание. Финалът в романа рязко се различава от финалите в двете екранизации. Във филмите Соларис приютява Крис Келвин в собствените му илюзии за свобода и покой. В книгата Крис Келвин застава на брега на разумния колос с вярата "че не е минало времето на ужасните чудеса."

Ще се роди ли скоро екранизация на Соларис, която да остави Лем доволен? Едва ли. Чака ни още път докато пораснем Както юношата не може да разбере мотивите за поведението на възрастните, така и ние все още не сме се приближили към онова

Соларис ни очаква

Написано от Йордан Янков
Понеделник, 01 Март 2010 11:10

огледало, в което ще видим себе си сред звездите. Засега ние все още виждаме само измеренията на личното си отчуждение. Разбира се, важното е да се движим към края на пътя, където ни чака геният на пан Станислав Лем. Навярно по този път още много хора ще търсят и намират себе си в романа Соларис и ще създават шедеври като филмите на Тарковски и Содърбърг. Времето на ужасните чудеса тепърва предстои...